

URBANIZÁLÓDÓ MADARAK VISELKEDÉSE

Városi vagányok

ÍRTÁK | CZIKKELYNÉ ÁGH NÓRA tudományos segédmunkatárs –
DR. SERESS GÁBOR tudományos munkatárs, MTA-PE Evolúciós Ökológiai Kutatócsoport (Veszprém)

FOTÓ | SHUTTERSTOCK

Az állatok viselkedését alapjaiban határozza meg életterük, hiszen a különböző típusú élőhelyek más-más kihívások elé állítják lakóikat. Az ember által létrehozott mesterséges környezethez, különösen a városokhoz való alkalmazkodás izgalmas, új „evolúciós kísérletnek” tekinthető, ahol a kérdés, hogy a fajok milyen mértékben képesek megfelelni az új követelményeknek. Kutatócsoportunk két gyakori városlakó, a házi veréb és a széncinege alkalmazkodását kísérte nyomon nemcsak ökológiai, hanem viselkedésbiológiai megfigyeléseken keresztül is.

Az egyik legzavaróbb tényező, amelyhez a városi madaraknak alkalmazkodni kell, az emberi jelenlét. Lehetséges megítélésünk madárszemszögből korántsem egyértelmű: míg egyes madarak veszélyforrásként, ragadozóként tarthatnak számon bennünket (ilyenek lehetnek például a régebben mezőgazdasági kártevőnek tekintett, vagy épp a hosszú ideig a vadászható fajok listáján szereplő madarak), addig más, az ember által

eltűrt vagy épp kedvelt tollruhások lehetséges erőforrás-kínálékként (ételadóként) nézhetnek ránk. Általános vélekedés, hogy a „városlakó” madár bátrabb, jobban tűri az emberi jelenlétet és kockázatvállalóbb is – máskülönben örökké csak menekülne. Ennek az elméletnek a tesztelésére olyan madárfajokra és kutatási rendszerre volt szükségünk, amelynek révén a megfigyelni kívánt egyedekről könnyen és rendszeresen gyűjthetünk viselkedési adatokat. Ehhez kapóra jött, hogy a széncinegék előszere-ttel foglalják el a számukra kihelyezett

mesterséges fészkekodukat nem csupán az erdőkben, hanem a városokban is. Így a költés során minden odüellenőrzéskor feljegyezhetjük, hogy a városi és az erdei cinegeszülők – ha éppen a fészken, vagy annak közelében voltak – miként viselkedtek a fészkekellenőrzést végző emberrel szemben. Megfigyeltük, hogy a fészkekodú megközelítése és ellenőrzése közben a városi széncinegék gyakrabban hallatnak riasztóhangot, és jelzik egymásnak, hogy valami nincs rendben a fészkek körül. Ugyanakkor jóval kockázatvállalóbbak is: gyakori, hogy az

ellenőrzéssel járó zavarást eltűrve (ami magában foglalja az odú fáról való leemelését is) mindvégig a fészken maradtak, míg erdei fajtársaik jellemzően már a fészkekodú bolygatásának első jeleire lerepültek a fészkekről. Összegyűjtött és számszerűsített megfigyeléseinkből azt a következtetést vonhattuk le, hogy az erdei széncinegék érzékenyebben reagálnak az emberi zavarásra, feltehetőleg azért, mert a városiak már hozzászoktak az ember jelenlétéhez, és talán kevésbé tekintik őket lehetséges fészkekről.

AKI MER, AZ NYER?

Az emberrel szembeni kockázatvállalás ennél jóval általánosabb módszerekkel is vizsgálható. Ennek egyik módja, ha felmérjük, milyen közel engednek bennünket magukhoz a földön táplálkozó, vagy alacsony bokrokon ücsörgő madarak. Ez a távolság az úgynevezett „menekülési távolság”, amelyet kutatócsoportunk városi és vidéki élőhelyek verébcsapatai között vetett össze.

A felmérés során a megfigyelő azonos távolságból, nyíltan közelített a verébcsapat felé, feljegyezve azt a távolságot, amelynél a madarak már szárnyra kaptak. Eredményeink egyértelműen azt mutatták, hogy a városi verébcsapatok sokkal kevésbé félősek, hiszen a megfigyelést végző embert átlagosan nagyjából 1-2 méterre engedték közel magukhoz. Ugyanakkor a vidéki csapatok jellemzően már 5 méternél felröppentek. De vajon a városi madarak fokozott bátorsága azt tükrözi-e, hogy már „alapjáraton” merészebbek, vagy inkább arról van szó, hogy életük során gyorsabban hozzá-

a városi verebek kezdeti félelme gyorsan csökkent

szoknak az ember jelenlétéhez? E kérdéskört kísérletes körülmények között is vizsgáltuk, és ehhez városi és vidéki népségekből (populációkból) ideiglenesen a laborba költöztettünk néhány verebet. A madarakat néhány napig tágas kalitkákban, azonos és zavartalan körülmények között tartottuk, miközben gondoskodtunk bőséges étellemezésükről, illetve az alkalmas pihe- és búvóhelyekről. Ezután következett a kísérleti szakasz. Ennek során a megfigyelő két napon keresztül napi négy alkalommal megzavarta a

madarakat azáltal, hogy kicserélte a kalitkájukban levő etetőket. Ezt követően a szoba egy rejtett részéből követte nyomon a madarak reakcióját, feljegyezve, hogy az egyes egyedek a zavarást követően milyen gyakran rejtőztek el, és mennyi időt töltöttek búvóhelyeiken. Eredményeink azt mutatták, hogy eleinte a városi és az erdei verebek is hasonlóan reagáltak a zavarásra, azaz csaknem azonos mértékben tartották az őket megzavaró embertől. Ugyanakkor szembeötlő volt, hogy a zavarás ismétlődésével a városi verebek kezdeti félelme gyorsan csökkent: a harmadik zavarás már alig hozta lázba őket, és szinte egyáltalán nem vonultak vissza. Ezzel szemben a vidékieknél az ember látán csak a negyedik alkalom után csökkent számottevően a pánikhangulat, és a vizsgálat során mindvégig többször rejtőztek el, mint városi fajtársaik. Ezek alapján úgy látszik, hogy ha eredendően nem is bátrabbak, de a városi verebek gyorsabban képesek hozzászokni az ismétlődő emberi zavaráshoz, és ez sikeres megmaradásuk egyik záloga lehet.

„ARCFELISMERŐ” MADARAK?

Noha a széncinegét biztos távolból távcsővel is megfigyelhetjük, azonban ha a fészkek körüli viselkedésük apró részleteire is kíváncsiak vagyunk, akkor videofelvételről célszerűbb dolgoznunk. Éppen ezért madárodúinkat már a kihelyezésükkel felszereltük egy kicsiny dobozzal is, amelyben bármikor elrejtettünk egy apró kamerát anélkül, hogy a madarak utódgondozó viselkedését megzavarnánk. A videokamerák felvételeiről egyrészt nagy bizonyossággal azonosíthatók az adott fészeken tevékenykedő szülők (egyedi színegyűrű-kombinációik révén, amelyet gyűrűzésükkel kapnak), másrészt a felvételek által mindenféle viselkedési adat is gyűjthető.

Ezt a lehetőséget kihasználva arra voltunk kíváncsiak, hogy miként viselkednek a cinegék akkor, ha az ember nem jelent nyilvánvaló és közvetlen veszélyt a fészkekre. Emellett azt is tudni akartuk, hogy a madarak vajon érzékenyebben reagálnak-e olyan valakire, akivel kapcsolatban már voltak rossz tapasztalataik, vagy egy kalap alá vesznek mindenkit, aki a fészkek közelében megfordul.

E megfigyelésre is a költési időszakban került sor. Először egyik munkatársunk 10 percet

A házi veréb volt a kutatások egyik főszereplője
FOTÓ | DR. KALOTÁS ZSOLT

töltött el a fészkekodú alatt afféle passzív szemlélőként – tehát anélkül, hogy az odú, vagy a közelben levő szülők mozgását direkt figyelemmel kísérte volna. (Erre azért volt szükség, mert – sok madárfajhoz hasonlóan – a széncinegék is képesek a veszély mértékét felmérni a rájuk szegeződő tekintetből, amely általában fenyegetést jelent.) Ezután 10 perc nyugalom következett, majd egy másik munkatársunk töltött el 10 percet az odú alatt az imént említett semleges magatartással. Fontos tudnunk, hogy a két személy egyike mindig olyan (potenciálisan veszélyes) valaki volt, aki az adott helyen

Színes gyűrűs révén megfogás nélkül, messziről is azonosíthatók az egyedek
FOTÓ | PREISZNER BÁLINT

